

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АНДРОНОВ ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 347.951(477)

СУДОВІ РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МІНЧЕНКО Раїса Миколаївна,
Одеська митниця ДФС України,
заступник начальника

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ФУРСА Світлана Ярославівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри нотаріального та
виконавчого процесу і адвокатури

доктор юридичних наук, професор
КЛИМЕНКО Оксана Михайлівна,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач відділу проблем розвитку
національного законодавства

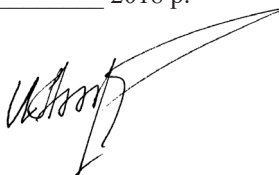
доктор юридичних наук, професор
МАХІНЧУК Віталій Миколайович,
Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф.Г. Бурчака Національної академії
правових наук України,
провідний науковий співробітник

Захист відбудеться «___» _____ 2018 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009 м. Одеса, Фонтанська дорога, 23 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підвищення доступності та ефективності судового захисту прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб – одне з основних завдань держави, яке виконується державними органами шляхом реформування судової системи та вдосконалення процесуального законодавства. Вдосконалення механізму судового захисту неможливе без урахування здобутків юридичної науки та аналізу існуючих проблем судової практики, що є одним з елементів наукових досліджень у сфері права, особливо цивільного процесуального права.

Серед об'єктів дослідження в науці цивільного процесуального права одними з найбільш дискусійних є позов та судові рішення. Причиною цього є те, що вказані правові категорії пов'язують між собою матеріальні та процесуальні правовідносини. Тому дуже важко визначити, скільки в них від матеріального права, а скільки від процесу. Позов, маючи підстави у матеріальних правовідносинах, розглядається вже у процесуальному порядку. Рішення суду, навпаки, отримане в процесі судового розгляду, будучи процесуальним актом, впливає на суспільні відносини, є елементом механізму їх правового регулювання.

Внаслідок змін у цивільному процесуальному законодавстві України час від часу змінювалася й система судових актів, що ухвалюються в процесі розгляду та вирішення цивільних справ, руху цивільної справи по судових інстанціях. У зв'язку з цим наукові дослідження даної проблематики, здійснені у різні періоди, так і не утворили єдиної цілісної системи знань про судові рішення як узагальнюючу категорію для всіх судових актів у цивільному процесі. Судові рішення є ключовим елементом у механізмі захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин, який втілює як проміжні, так і остаточні результати діяльності суду та учасників цивільного процесу, отримані в ході такого захисту.

Зміни, що відбулися останнім часом у судовій системі та цивільному процесуальному законодавстві України, потребують оновлення наукових поглядів на цілу низку проблем цивільного судочинства, вироблення єдиних підходів до застосування судами змінених норм цивільного процесуального права, що стосуються, зокрема, появи в українському цивільному процесі нових видів судових рішень, таких, як часткове рішення, наділення принципово новим змістом категорії «судова постанова», активного впровадження інформаційних технологій у цивільне судочинство тощо. Особливо якщо йдеться про судові рішення, які утворюють цілісну систему, що формує основу цивільного процесу, його серцевину. Саме судовими рішеннями (у формі ухвали) оформлюються основні процесуальні дії суду, лише вони втілюють результат судового розгляду (рішення суду, судові накази), без них є неможливим і судовий контроль за правильністю здійснення судового захисту (судові постанови).

Недосконалість цивільного процесуального законодавства в частині визначення форми та змісту судових рішень, порядку набрання ними законної сили нерідко породжує складнощі під час ухвалення та проголошення судових рішень у цивільних справах.

З огляду на євроінтеграційні процеси, що поступово охоплюють всі сфери суспільного життя в Україні, все більш гостро постає проблема дотримання вектору розвитку українського процесуального законодавства у бік сприйняття європейських стандартів судового захисту прав людини, що втілюється в судовому рішенні як акті правосуддя, що також зумовлює актуальність обраної теми.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених-процесуалістів. Підґрунтя вчення про судові рішення в цивільному процесі було закладено такими видатними представниками науки цивільного процесуального права, як: Є.В. Васьковський, А.Х. Гольмстен, В.М. Гордон, І.Є. Енгельман, В.Л. Ісаченко, К.І. Малишев, Н.А. Миловидов, Є.О. Нефедьєв, Т.М. Яблочков та ін.

Значний поштовх розвитку науки цивільного процесуального права взагалі та вчення про судові рішення в цивільному процесі, зокрема, надали наукові праці таких науковців-процесуалістів радянського періоду, як: С.Н. Абрамов, М.Г. Авдюков, М.А. Гурвич, П.П. Заворотько, М.Б. Зейдер, О.П. Клейнман, Н.І. Масленнікова, Д.І. Полумордвинов, Н.О. Чечина, Д.М. Чечот, М.Й. Штефан, В.М. Щеглов та ін.

Серед сучасних науковців, доробок яких істотно вплинув на розвиток вчення про судові рішення в цивільному процесі, слід назвати таких учених, як: М.С. Борисов, С.В. Васильєв, Р.О. Гаврік, К.В. Гусаров, С.К. Загайнова, І.О. Колотілова, В.В. Комаров, В.А. Кройтор, Р.М. Мінченко, Ю.В. Навроцька, П.І. Радченко, Т.В. Сахнова, В.П. Скобелев, Г.В. Фазикош, С.Я. Фурса, С.М. Хорунжий, О.З. Хотинська, Ю.С. Червоний, О.М. Шиманович та ін.

Судові рішення у цивільному процесі України були предметом дослідження кандидатських дисертацій: О.М. Шиманович «Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції)» (2005 р.), Г.В. Фазикош «Судове рішення в цивільному судочинстві» (2008 р.), Р.О. Гавріка «Законна сила судових рішень у цивільних справах» (2011 р.), І.О. Колотілової «Законність та обґрунтованість рішень суду в цивільному процесі України» (2014 р.).

Утім, незважаючи на істотний внесок названих науковців у розробку проблематики судових рішень, цілісного системного вчення про судові рішення в цивільному процесі, яке б враховувало усі процесуальні форми вираження судових рішень у цивільному судочинстві, передбачені нормами чинного цивільного процесуального законодавства України, досі не було вироблено. У науці цивільного процесуального права відсутній єдиний підхід до розуміння сутності судових рішень як актів правосуддя, юридичної природи законної сили судового рішення, не сформовано

системного концептуального підходу й до таких судових актів, як ухвали, постанови, судові накази.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку науки цивільного процесуального права в частині судових рішень, удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства та практики його застосування в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671); а також відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток вчення про судові рішення в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів.

Для досягнення вказаної мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

охарактеризувати становлення та розвиток вчення про судові рішення в цивільному процесі;

систематизувати існуючі методологічні підходи до наукового дослідження проблематики судових рішень в цивільному процесі;

визначити поняття, сутність та види судових рішень як актів правосуддя в цивільному процесі;

вдосконалити систему вимог, що пред'являються до судових рішень в цивільному процесі;

охарактеризувати юридичну природу законної сили судових рішень;

розкрити сутність рішення суду першої інстанції;

уточнити зміст основних вимог, що пред'являються до рішення суду як процесуального документа, та адаптувати їх до існуючих європейських стандартів судочинства;

диференціювати судові рішення в цивільному процесі, визначити в їх системі місце кожного з видів судових рішень та на цій основі класифікувати судові рішення;

розглянути властивості судових рішень, що набрали законної сили, та окреслити межі дії законної сили судових рішень;

з'ясувати зміст поняття судових ухвал та здійснити їх класифікацію;
розкрити сутність концепції законної сили судових ухвал;
охарактеризувати юридичну природу судового наказу;
виокремити процесуальні особливості набрання судовим наказом законної сили;

визначити поняття та сутність постанов судів апеляційної та касаційної інстанції як актів правосуддя;

виявити специфіку обов'язковості постанов Верховного Суду;

сформулювати практичні рекомендації щодо складення тексту судових рішень на основі здійснення аналізу форми та змісту кожного з видів судових рішень;

розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання ухвалення та проголошення судових рішень в цивільному процесі, набрання ними законної сили.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку з ухваленням та проголошенням судових рішень у цивільному процесі України, а також набранням ними законної сили.

Предметом дослідження є судові рішення в цивільному процесі України.

Методи дослідження. Наукове дослідження судових рішень в цивільному процесі проведено на основі комплексного використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання в їх взаємному зв'язку та доповненні один одного. Застосування діалектичного методу надало можливість встановити конкретні зв'язки між судовими рішеннями та іншими правовими явищами, співвідношення між формою та змістом судового рішення, поєднання в характеристиці сутності судового рішення його прояву як правозастосовного акту і як процесуального документа, взаємозв'язку матеріально-правових та процесуально-правових характеристик судового рішення тощо (розділи 1, 2, 3, 4, 5).

За допомогою історико-правового методу було встановлено історичні витоки різних процесуальних форм та юридичних категорій цивільного процесуального права, що стосуються судового рішення, прослідковано розвиток вчення про судові рішення та окремі його аспекти (сутність, вимоги, законну силу тощо) (підрозділи 1.1, 1.4, 1.5, 2.1, 2.4, 3.1, 3.3, 5.1).

Формально-догматичний метод використовувався при аналізі норм чинного цивільного процесуального законодавства України і практики його застосування (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 4.2, 5.2, 5.3). Зроблені окремі наукові висновки було проілюстровано статистичними даними завдяки використанню статистичного методу дослідження (підрозділ 4.1).

Використання методу системного аналізу дозволило розглянути місце судових рішень як окремого елемента в системі цивільного процесу та окремої самостійної системи взаємопов'язаних структурних елементів (підрозділи 1.3, 2.3, 3.1, 4.2). Метод системно-структурного аналізу застосовувався при дослідженні форми та змісту судового рішення,

виокремленні його структурних елементів, кожний з яких розглядався як окреме явище та як частина цілого (підрозділи 2.2, 3.2, 4.2, 5.2).

Тлумачення текстів законодавчих актів та матеріалів судової практики здійснювалося за допомогою герменевтичного методу (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.1, 3.3, 4.2). Порівняльно-правовий метод застосовувався для аналізу положень чинного цивільного процесуального законодавства України щодо судових рішень на предмет його відповідності європейським стандартам захисту прав людини, встановлення ефективності використання в цивільному судочинстві окремих зарубіжних країн різних видів судових рішень та можливості використання позитивного зарубіжного законодавчого досвіду в цій сфері (підрозділи 1.5, 2.2, 2.3, 4.1).

Метод теоретико-правового моделювання дозволив обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення положень ЦПК України, що регулюють порядок ухвалення судового рішення, складення його тексту та набрання законної сили (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3, 4.2, 4.3, 5.2).

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти цивільного процесуального законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-процесуалістів, а також дослідження науковців у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, цивільного права та інших галузей системи права України.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, а також рішення судів загальної юрисдикції у цивільних справах (за 2001-2018 роки).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем ухвалення, проголошення та набрання законної сили судових рішень у цивільному процесі України в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів.

За результатами здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано новий концептуальний підхід до визначення сутності судових рішень у цивільному процесі в контексті їх ролі у реалізації основної функції органів судової влади – відправлення правосуддя. Запропоновано розглядати правосуддя у цивільних справах як нерозривну єдність правозастосовної діяльності судів та результату судового правозастосування в процесі вирішення цивільних справ, який полягає у здійсненні захисту порушеного суб'єктивного матеріального

права чи охоронюваного законом інтересу конкретної особи внаслідок владного вирішення судом юридичного спору на основі верховенства права. Саме результат судового правозастосування є визначальним у сутнісній характеристиці правосуддя. Тому лише ті судові рішення є актами правосуддя, які втілюють цей позитивний результат вирішення юридичного спору, що проявляється в індивідуально-правовому регулюючому впливі на суспільні відносини, що були предметом судового розгляду;

встановлено безпосередній зв'язок між сутністю судового рішення як акту правосуддя та його законною силою, що є зовнішнім вираженням, проявом судової влади держави через акт правосуддя (судове рішення) у цивільній справі. Завдяки законній силі судове рішення чинить імперативний індивідуально-регулюючий вплив на суспільні відносини сторін судового спору. Доведено, що законна сила судового рішення походить від судової влади, джерелом якої є український народ, а не від сили закону, застосованого судом при вирішенні справи;

обґрунтовано необхідність відокремлення судових ухвал від актів правосуддя, оскільки вони не втілюють результату вирішення судом матеріально-правового спору та захисту суб'єктивного матеріального права. Зроблено висновок, що судовими ухвалами не вирішуються питання матеріально-правового характеру, а, отже, вони не є елементом механізму правового регулювання суспільних відносин (окрім відносин у сфері судочинства) та не повинні наділятися законною силою;

доведено, що суддівський розсуд є важливим інструментом у механізмі ухвалення судового рішення, а використання суддівського розсуду під час ухвалення судового рішення є необхідною, сутнісною ознакою правосуддя, яка відрізняє його від так званого «механічного» правозастосування. Запропоновано поділяти суддівський розсуд на два види: розсуд у питаннях факту та розсуд у питаннях права. Суддівський розсуд у питаннях факту дозволяє суду на основі дослідження та оцінки доказів за внутрішнім переконанням вважати встановленим чи не встановленим той чи інший факт, що входить у предмет доказування в конкретній цивільній справі. Суддівський розсуд у питаннях права дає суду можливість визначати конкретний зміст правовідносин сторін спору в умовах недостатнього правового регулювання. Можливість органу судової влади вирішувати справу із застосуванням розсуду дає підстави стверджувати, що судове рішення – це прояв владної волі саме судового органу, а не волі законодавця, впровадженої через судове рішення;

запропоновано наділити суддю, який входить до складу колегії, правом скласти окрему думку не лише тоді, коли він не згодний з рішенням колегії, а й у випадках часткової незгоди (наприклад, з окремими аргументами, мотивуванням спільного рішення), а також у випадках згоди зі спільним рішенням з метою його глибшої та докладнішої аргументації;

ґрунтуючись на вихідному положенні про те, що правила юридичної техніки стосуються як процесуальної форми, так і юридичного змісту правозастосовних актів суду, визначено поняття «вимоги, що пред'являються до судових рішень», які слід розглядати як систему певних техніко-юридичних прийомів, правил, стандартів, що повинні застосовуватись судом при ухваленні рішення з метою досягнення його цілей як акту правосуддя;

встановлено, що після впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи кожне судове рішення матиме одночасно письмову паперову та письмову електронну форми, і обидві ці форми наділятимуться однаковою юридичною силою оригіналу. Тобто ці дві форми є рівнозначними варіантами письмової форми судового рішення і не можуть розглядатися як електронний оригінал та паперова копія чи навпаки. Наявність двох окремих порядків підписання тексту судового рішення (паперового – власноручним, а електронного – електронним цифровим підписом судді або суддів, які входять до складу суду) також свідчить про рівнозначність паперового та електронного варіантів письмової форми судового рішення;

доведено необхідність ухвалення судових рішень іменем Українського народу, а не іменем України, з огляду на конституційні положення про те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Ухвалення судових рішень іменем Українського народу підкреслюватиме демократичність судової влади в Україні;

запропоновано наукове обґрунтування необхідності виділення специфічної вимоги до судової ухвали – вимоги оперативності, оскільки своєчасне процесуальне оформлення судовою ухвалою кожної окремої процесуальної дії забезпечує належну реалізацію процесуальних прав учасників справи (особливо у випадках забезпечення позову та доказів) та є запорукою оперативності та своєчасності здійснення судового захисту права в цілому;

вироблено науково обґрунтовану систему критеріїв, за якими необхідно визначати, які судові ухвали повинні оформлюватись у вигляді окремого процесуального документа, а які – заноситись до протоколу судового засідання. Такими критеріями є: 1) процесуальний порядок постановлення ухвали; 2) характер питань, які вирішуються ухвалою; 3) правові наслідки постановлення ухвали; 4) процесуальний порядок оскарження судової ухвали. Так, у формі окремого процесуального документа повинні постановлятися: 1) ухвали, стосовно яких в законі міститься безпосередня вимога, що така ухвала постановляється судом у нарадчій кімнаті; 2) ухвали, якими закінчується розгляд справи, зокрема й ті, якими справа вирішується по суті; 3) ухвали, які підлягають примусовому виконанню, направляються для виконання відповідним юридичним чи фізичним особам, а також копії яких повинні направлятися учасникам справи; 4) ухвали, які постановляються судом поза судовим

засіданням; 5) ухвали, які підлягають апеляційному оскарженню окремо від рішення суду. Всі інші судові ухвали можуть оформлюватися шляхом занесення до протоколу судового засідання;

охарактеризовано суб'єктивні, об'єктивні, темпоральні та територіальні межі дії статичних та динамічних властивостей судового наказу, що набрав законної сили. Встановлено, що темпоральні межі дії виключності судового наказу, що набрав законної сили, мають істотні особливості порівняно з рішенням суду. Процесуальний закон передбачає поступове виникнення властивості виключності судового наказу, що набрав законної сили. З моменту видачі судового наказу виникає неможливість повторного звернення до суду з тотожною вимогою про видачу судового наказу. Водночас неможливість пред'явлення тотожного позову в порядку спрощеного позовного провадження виникає лише після набрання судовим наказом законної сили. Ще однією особливістю темпоральних меж дії виключності судового наказу є те, що навіть у випадку скасування судового наказу виключність частково зберігає свою дію. У випадку скасування судового наказу заявник не вправі повторно звернутися з тією ж вимогою в порядку наказного провадження. Водночас за ним залишається право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження;

обґрунтовано висновки, що судовому наказу, який набрав законної сили, не властива преюдиціальність. Максимальна спрощеність наказного провадження та крайня лаконічність судового наказу, відсутність в законі вимог до змісту судового наказу, які передбачали б обов'язок суду вказувати у тексті судового наказу фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, як це відбувається у випадку з рішенням суду, не дає можливості судовому наказу, що набрав законної сили, здійснювати преюдиціальний вплив на інші цивільні справи та судові рішення;

обґрунтовано необхідність запровадження автоматизованої системи скасування судових наказів, яка повинна бути інтегрована до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. У зв'язку з тим, що процесуальний закон фактично не залишає судді розсуду під час розгляду та вирішення заяви про скасування судового наказу, таке скасування може відбуватися в автоматичному режимі з метою прискорення судової процедури та економії процесуальних засобів;

визначено судові постанови як підсумкові акти правосуддя судів апеляційної та касаційної інстанції, за допомогою яких реалізується право особи на оскарження та перевірку судових рішень з метою виправлення судових помилок;

удосконалено:

визначення поняття судового рішення в цивільному процесі (у розумінні його як узагальнюючого поняття для всіх судових актів, що ухвалюються в порядку цивільного судочинства), під яким слід розуміти

судовий акт, який у відповідній процесуальній формі (рішення, ухвали, постанови чи судового наказу) закріплює висновок суду щодо вирішення на основі верховенства права певної вимоги правового характеру або іншого юридичного питання, поставленого перед судом у процесі розгляду та вирішення цивільної справи з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У даному визначенні враховано як судові рішення, які містять відповідь на вимоги учасників справи, так і ті, постановлення яких потребує сама процедура розгляду цивільної справи;

систему вимог, що пред'являються до судових рішень, яка на відміну від існуючих підходів передбачає поділ таких вимог на вимоги, що пред'являється до судового рішення як правозастосовного акту, та вимоги, що пред'являються до судового рішення як процесуального документа. Вимоги, що пред'являються до судового рішення як правозастосовного акту, відображають сам процес правозастосовної діяльності суду під час ухвалення рішення: встановлення обставин справи та застосування до них норми закону. У зв'язку з цим до таких вимог відносяться законність та обґрунтованість. Вимоги, що пред'являються до судового рішення як процесуального документа, характеризують процесуальну форму вираження судового рішення та, в свою чергу, поділяються на загальні, спеціальні та специфічні;

класифікацію рішень суду за характером матеріально-правового впливу рішення в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Доведено, що за даним критерієм не лише рішення в позовному, а й рішення в окремому провадженні можна поділяти на конститутивні та декларативні. Конститутивні рішення, в свою чергу, поділяються на правоутворюючі та перетворювальні; декларативні – на рішення про визнання та рішення про присудження;

класифікацію судових ухвал у цивільному процесі. Побудовано єдину багаторівневу класифікацію судових ухвал за змістом, що обумовлений функціональним призначенням даного процесуального акту суду (характером впливу на судовий процес);

дістали подальшого розвитку:

науковий підхід до визначення сутності рішення суду першої інстанції в цивільній справі. Наголошується на принциповій важливості комплексного підходу до розкриття сутності рішення суду одночасно як компонента цивільного процесу та як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин;

наукове положення про заперечення необхідності виділення безумовності як окремої самостійної вимоги, що пред'являється до рішення суду, оскільки безумовність – це один із проявів категоричності, а тому ухвалення умовних рішень є порушенням вимоги категоричності рішення суду. У зв'язку з цим в якості ознак такої вимоги до рішення

суду як категоричність запропоновано виділяти безальтернативність та безумовність висновків суду, що містяться у резолютивній частині судового рішення;

висновок про можливість ухвалення кількох судових рішень в одній справі лише як виняток із загального правила про необхідність концентрації всіх висновків суду по одній справі в єдиному рішенні. Зокрема, доведено доцільність ухвалення судами часткових рішень лише у випадку визнання відповідачем частини позовних вимог. Окреме ухвалення, а, отже, й оскарження кількох рішень за взаємопов'язаними вимогами в одній справі може призвести до плутанини у встановленні обставин цієї справи різними судовими інстанціями, що матиме наслідком не пришвидшення, а навпаки, затягування судового розгляду за такими вимогами. Лише визнання відповідачем частини позовних вимог, об'єднаних в одне провадження, може бути достатньою гарантією того, що часткове рішення не буде оскаржуватися окремо від основного (завершального) рішення, а відтак різне тлумачення обставин цієї справи у різних рішеннях в одній справі різними судовими інстанціями не відбудеться;

наукове положення про необхідність визначення поряд з об'єктивними та суб'єктивними також просторових та темпоральних меж дії законної сили судового рішення. Зокрема доведено, що темпоральні межі обов'язковості рішення суду визначаються на підставі співвідношення дії властивості обов'язковості законної сили судового рішення з дією самого суб'єктивного матеріального права, захист якого був наданий цим рішенням. Тому обов'язковість судового рішення припиняється, коли припиняється (змінюється) саме суб'єктивне матеріальне право, захищене рішенням суду, що однак не означає повної втрати рішенням суду законної сили, оскільки інші його властивості (наприклад, виключність) продовжують існувати.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань вчення про судові рішення в цивільному процесі (Акт Національного університету «Одеська юридична академія» від 17.09.2018 року);

правотворчій діяльності – для підготовки проектів законів про внесення змін та доповнень до актів чинного цивільного процесуального законодавства України з метою вдосконалення процедури ухвалення та проголошення судових рішень в цивільному процесі, порядку та правових наслідків набрання ними законної сили;

правозастосовній діяльності – при розгляді судами цивільних справ, ухваленні та проголошенні рішень та постанов, видачі судових наказів та постановленні ухвал у цивільному судочинстві (Акт Київського районного

суду м. Одеси від 14.09.2018 року; Акт Апеляційного суду Одеської області від 12.09.2018 року);

навчальному процесі – при викладенні курсів «Цивільний процес», «Новітня доктрина цивільного процесуального права», «Процесуальні документи в цивільному судочинстві», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін (Акт Національного університету «Одеська юридична академія» від 17.09.2018 року).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України. Основні положення дисертації оприлюднені на 20 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, правовому семінарі, засіданнях круглих столів: Міжнародній конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 17 грудня 2010 р.); Німецько-Українсько-Польському правовому семінарі «Защита прав личности в конституционном, гражданско-правовом и международно-правовом аспекте в Германии, Украине и Польше» ДААД. Ч. 2 (м. Одеса, 28-29 вересня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 16 грудня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 13 грудня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції ім. Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.); Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивілістики» (м. Одеса, 21 листопада 2014 р.); засіданні круглого столу «Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії» (м. Одеса, 27 листопада 2015 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року); Круглому столі «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» (м. Одеса, 16 травня 2015 року); Інтернет-конференції «Речові права в праві та законодавстві: розвиток і сьогодення» (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції ім. Ю.С. Червоного «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» (м. Одеса,

18 грудня 2015 року); Medzinárodnej vedeckej konferencie «Výzvy moderných európskych integračných procesov». Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva (Bratislava, 27-28 novembra 2015); Круглому столі «Практика ЄСПЛ з питань цивільного процесуального права» (м. Одеса, 5 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції до 150-річчя від дня народження Є.В. Васьковського «Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права» (м. Одеса, 8 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції до 90-річчя від дня народження Ю.С. Червоного «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» (м. Одеса, 6 листопада 2017 р.); Круглому столі «Новели цивільного процесуального кодексу України (м. Одеса, 26 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.)

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображені у 43 публікаціях, у тому числі одноособовій монографії, 18 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 4 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, тезах 20 доповідей та наукових повідомлень на різних наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що включають вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (483 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 435 сторінок, з яких основний текст – 372 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, зазначено про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Концептуальний підхід до судового рішення як акту правосуддя у цивільному процесі» складається з п'яти підрозділів і присвячений дослідженню становлення та розвитку вчення про судові рішення в цивільному процесі, розкриттю його методологічної основи, а також характеристиці судового рішення як узагальнюючого поняття для всіх судових актів у цивільному процесі, його сутності, системи вимог, які до нього пред'являються, та юридичної природи законної сили.

У **підрозділі 1.1. «Огляд літератури за темою та вибір напрямків дослідження»** проаналізовано в історичному розрізі розвиток наукових

поглядів на окремі аспекти вчення про судові рішення в цивільному процесі. Проаналізовано науково-теоретичні джерела за темою дослідження, починаючи з другої половини XIX століття, оскільки саме з цього періоду, пов'язаного з судовою реформою та кардинальними змінами у цивільному процесуальному законодавстві, що відбувалися як на лівобережних, так і правобережних українських землях, й розпочалося становлення вітчизняної процесуальної науки в сучасному її розумінні. Встановлено, що вчення про судові рішення в цивільному процесі на сьогоднішній день є фрагментарним. Виконані спеціальні наукові дослідження присвячені лише окремим видам судових рішень або окремим аспектам вчення про судові рішення (вимогам, що пред'являються до судових рішень, законній силі судового рішення тощо). Водночас єдиний системний підхід до вивчення всіх видів судових рішень у їх взаємному зв'язку в сучасних умовах розвитку цивільного процесуального права в Україні до цього часу відсутній. У зв'язку з цим у підрозділі визначені напрямки формування єдиного системного вчення про судові рішення в цивільному процесі України на основі концептуального підходу до судових рішень як актів правосуддя в умовах реформування цивільного судочинства та європейської інтеграції України.

У підрозділі 1.2. «Методологічне забезпечення наукового дослідження вчення про судові рішення в цивільному процесі» охарактеризовано методологічну основу дисертаційного дослідження. Зазначається, що наукове дослідження судових рішень в цивільному процесі проведено з використанням загальнонаукових та спеціально-юридичних методів у їх взаємному зв'язку та доповненні один одного. Адаптовано низку наукових методів до потреб даного дисертаційного дослідження.

Наукове дослідження судових рішень у цивільному процесі спирається на більш загальні положення про правозастосування, правозастосовні акти, юридичну техніку, вироблені загальнотеоретичною юриспруденцією.

В процесі дослідження проблематики судових рішень у цивільному процесі особливе значення має аналіз текстів законів та судових рішень, у яких ці закони було застосовано, із застосуванням правил формальної логіки та герменевтичного методу наукового дослідження. Євроінтеграційний вектор розвитку вітчизняної юриспруденції підвищує значення порівняльно-правового методу наукового дослідження. Не лише українське процесуальне законодавство доволі швидко наповнюється нормами, запозиченими із законодавств різних країн Європи та США, а й вітчизняна судова практика поступово сприймає європейські стандарти судочинства та все більше орієнтується на практику Європейського суду з прав людини навіть у питанні побудування структури судового рішення. Нерідко можна спостерігати написання суддями Верховного Суду текстів судових рішень за зразком рішень Європейського суду з прав людини.

У підрозділі 1.3. «Поняття, сутність та види судових рішень в цивільному процесі» досліджено сутність судового рішення

як узагальнюючої категорії для всіх судових актів у цивільному судочинстві в контексті їх ролі у реалізації основної функції органів судової влади – відправлення правосуддя.

В основу визначення поняття судового рішення як узагальнюючої категорії для всіх судових актів у цивільному процесі покладено наступні ознаки, що характеризують його сутність:

1) з процесуальної точки зору судове рішення представляє собою діалектичну єдність юридичного змісту та процесуальної форми;

За юридичним змістом судове рішення може бути охарактеризовано шляхом аналізу змісту категорії «правосуддя» як специфічної функції держави, що визначає характер діяльності суду, в процесі якої відбувається ухвалення судових рішень.

За своїм змістом судове рішення є результатом інтелектуальної діяльності суду щодо вивчення та аналізу матеріалів справи та формування обґрунтованих висновків суду з питань, поставлених перед судом у заяві (позовній заяві, скарзі тощо), або які мають бути вирішені судом відповідно до встановленої законом процедури розгляду та вирішення цивільної справи. Судове рішення викладається в одній із визначених законом процесуальних форм: рішення, ухвали, постанови чи судового наказу;

2) судове рішення є правозастосовним актом особливого виду, що завжди є наслідком використання судом дискреційних повноважень.

Жоден інший орган влади не має таких широких меж розсуду як суд, тому можна стверджувати, що наявність суддівського розсуду – це сутнісна ознака правосуддя. Водночас, там де відсутній розсуд, де є лише автоматичне слідування приписам закону, там є правозастосування, однак немає правосуддя;

3) кожне судове рішення спрямоване на реалізацію основного завдання цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави;

4) судове рішення, будучи актом правосуддя, має прийматися судом на основі верховенства права. Якщо рішення ухвалене всупереч правовим нормам, воно хоча за формою і є процесуальним документом, однак не може вважатися актом правосуддя, оскільки не виконує свого призначення та не спрямоване на виконання завдання цивільного судочинства.

Стверджується, що існування принципово різних питань, які змушений вирішувати суд у процесі відправлення правосуддя, породжує й різні процесуальні форми їх вирішення (види судових рішень). При цьому дуже важливо, щоб обсяг питань, які вирішуються ухваленням того чи іншого процесуального акту відповідав сутності такого акту і, навпаки, ухвалений судом процесуальний акт повинен за своєю суттю відповідати вирішеному ним питанню, тобто процесуальна форма повинна чітко відповідати юридичному змісту.

У *підрозділі 1.4. «Систематизація вимог, які пред'являються до судових рішень»* запропоновано вимоги до судового рішення розглядати як систему певних техніко-юридичних прийомів, правил, стандартів, які повинні застосовуватися при ухваленні рішення з метою досягнення його цілей як акту правосуддя.

Вказані правила (стандарты) стосуються як змісту судового рішення, так і його процесуальної форми, оскільки завдання юридичної техніки – оптимізувати всі складові елементи процесу ухвалення судового рішення, охоплюючи як змістову сторону даного акту, так і формальну. Наявність таких вимог впливає на правосвідомість судді, створюючи для нього еталонний зразок акту правосуддя, до якого повинен прагнути кожний суддя, вдосконалюючи власну професійну майстерність у процесі розгляду та вирішення цивільних справ. Це, в свою чергу, впливає на рівень судового захисту прав та свобод громадян в цілому, підвищує якість індивідуального правового регулювання суспільних відносин та рівень правопорядку в державі.

Запропоновано вимоги, що пред'являються до судових рішень, поділити на дві групи: вимоги до судового рішення як правозастосовного акту та вимоги до нього як процесуального документа.

Вимоги, що пред'являються до судового рішення як правозастосовного акту, відображають сам процес правозастосовної діяльності суду під час ухвалення рішення: встановлення обставин справи та застосування до них норми закону. У зв'язку з цим до таких вимог відносяться законність та обґрунтованість. Ці вимоги є спільними для всіх судових рішень незалежно від форми їх вираження (рішення, ухвала, постанова чи судовий наказ).

Вимоги до процесуальної форми рішення (тобто до рішення як процесуального документа) можуть бути загальні, спеціальні та специфічні.

Загальні вимоги до форми (тексту) рішення – це ті, які можна віднести до загальних правил документування і які стосуються будь-якого юридичного документа: ясність, точність, логічність, грамотність, етичність, викладення державною мовою з дотриманням офіційно-ділового стилю.

Спеціальні вимоги до форми (тексту) рішення – це ті, що стосуються лише судових актів або наділені для них спеціальним змістом: вмотивованість, структурованість, категоричність, публічність.

Перелік специфічних вимог визначається окремо для кожного з видів судових рішень та характеризує їх особливості.

У *підрозділі 1.5. «Юридична природа законної сили судового рішення»* сформульовано авторський підхід до сутності законної сили судового рішення.

Обґрунтовано, що законна сила іманентна судовому рішення як акту правосуддя. Саме вона визначає місце судового рішення в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Судове рішення у цивільній

справі є не лише результатом застосування судом норми закону до певних суспільних відносин, але й виявом державної волі до здійснення захисту прав та законних інтересів особи. Законна сила судового рішення в цивільному процесі – це зовнішнє вираження, прояв судової влади держави через акт правосуддя (судове рішення) у цивільній справі. Дія законної сили судового рішення проявляється в індивідуально-правовому регулюванні суспільних відносин, що були предметом судового розгляду.

Доведено хибність концепції делегування юридичної сили закону судовому рішення, яке проявляється у наділенні судового рішення силою закону, застосованого судом. Твердження про похідний характер законної сили судового рішення від сили закону позбавляє судову владу «власної сили», а, отже, по суті, не дає можливості визнати її владою як такою. Державну владу, яка є явищем абстрактним, можна відчутти лише через її зовнішні прояви, ефекти. Проявом судової влади є законна сила судових рішень. Законна сила судового рішення є проявом волі та сили суду як органу судової влади в процесі здійснення правосуддя в порядку цивільного судочинства.

Зроблено висновок, що незважаючи на те, що сама назва «законна сила» натякає на певний зв'язок юридичної сили рішення з силою закону, законна сила судового рішення не є похідною від сили закону, а походить від судової влади держави, джерелом якої, в свою чергу, є Український народ. Зв'язок судового рішення із законом проявляється через вимогу законності судового рішення, а не через категорію «законна сила». Просто рішення суду, набравши законної сили, набуває такого самого авторитету, що й норма закону.

Другий розділ «Рішення суду у цивільній справі» складається з чотирьох підрозділів та присвячений дослідженню сутності та класифікації рішень суду першої інстанції в цивільному процесі, вимог, що пред'являються до рішення суду як процесуального документа, а також властивостей рішення суду, що набрало законної сили.

У **підрозділі 2.1. «Сутнісний вимір рішення суду у цивільній справі»** проаналізовано основні існуючі напрямки дослідження сутності рішення суду в цивільному процесі. Обґрунтовано необхідність відмежування сутнісних ознак рішення суду від тих ознак, які характеризують різні вимоги до рішення суду як акту правосуддя.

Встановлено, що сутнісними можна вважати лише ті властивості рішення суду, за відсутності яких воно перестане існувати як акт правосуддя, або зміниться настільки, що взагалі не зможе виконувати покладені на нього функції. Інші властивості лише сприяють максимально кращому виконанню рішенням своїх функцій. Доведено, що сутність рішення суду може бути розкрита лише комплексно, через взаємодію його матеріально-правової та процесуальної складових, тобто як компонента цивільного процесу та як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин.

Як компонент цивільного процесу рішення суду – це ухвалений у визначеному процесуальним законом порядку судовий акт, яким закінчується судовий розгляд та вирішується по суті цивільна справа.

Як елемент механізму правового регулювання суспільних відносин рішення суду – це акт захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи, здійснений внаслідок забезпечення правової визначеності матеріальних правовідносин, що були предметом судового розгляду, конкретизації суб'єктивних матеріальних прав та обов'язків їх суб'єктів та забезпечення у необхідних випадках можливості їх примусової реалізації.

У **підрозділі 2.2. «Вимоги, які пред'являються до рішення суду як процесуального документа»** встановлено тісний зв'язок між законністю та обґрунтованістю рішення суду з одного боку, та його вмотивованістю – з іншого, оскільки саме текстуальне викладення мотивів ухвалення рішення дає можливість здійснити перевірку його законності та обґрунтованості.

Встановлено ознаки так званого «сурогату» мотивування або «квазімотивування» рішення суду:

1) відсутність у мотивувальній частині ґрунтовного аналізу судових доказів у справі, заміна його загальними фразами без докладного пояснення причин прийняття або відхилення їх судом;

2) покладення в обґрунтування судового рішення лише тих доводів сторін та доказів, які підтверджують висновки суду, та ігнорування тих, що таким висновкам суперечать;

3) наведення у судовому рішенні застосованих судом законодавчих положень без фактичного зіставлення змісту цих положень з обставинами справи, що не дає можливості прослідкувати логічний ланцюжок умовиводів судді, не відображає процес формування його внутрішнього переконання.

Охарактеризовано підстави віднесення повноти рішення суду до його специфічних вимог. Специфічність цієї вимоги саме для рішення як підсумкового акту суду першої інстанції полягає в тому, що саме у рішенні зосереджується найбільша кількість висновків з різних питань судової діяльності. В кінці судового розгляду справи суд першої інстанції одним актом повинен надати відповідь на всі позовні вимоги, об'єднані в одному провадженні (основні, зустрічні, третьої особи з самостійними вимогами щодо предмета спору), питання процесуального характеру (про розподіл судових витрат, про звернення рішення до негайного виконання тощо). Обсяг юридичних питань, які вирішуються іншими судовими актами, значно менший, а тому питання про їх повноту не стоїть настільки гостро. Саме тому законодавець передбачив для усунення неповноти рішення суду можливість ухвалення додаткового рішення (ст. 270 ЦПК України), водночас процесуальний закон не містить жодного згадування про додаткові ухвали, постанову чи судовий наказ.

У підрозділі 2.3. «Диференціація рішень суду в цивільному процесі» встановлено, що як рішення в позовному, так і рішення в окремому провадженні за характером матеріально-правового впливу в механізмі правового регулювання суспільних відносин поділяються на конститутивні та декларативні.

Конститутивні рішення – це рішення судів, якими здійснюється захист суб'єктивного права (охоронюваного законом інтересу) особи на створення, зміну або припинення правовідносин, прав та обов'язків їх суб'єктів. Тому такі рішення є юридичними фактами у сфері матеріального права. Конститутивні рішення, в свою чергу, поділяються на правоутворюючі (які спричиняють виникнення правовідносин, прав та обов'язків їх суб'єктів) та перетворювальні (які спричиняють зміну та припинення правовідносин, прав та обов'язків їх суб'єктів). У справах окремого провадження конститутивні рішення призначені для зміни правового статусу фізичної особи або правового режиму майна.

Декларативні рішення – це рішення судів, якими здійснюється захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів без внесення змін до існуючих матеріальних правовідносин шляхом усунення їх спірності (рішення про визнання) та, у разі необхідності, забезпечення можливості їх примусової реалізації (рішення про присудження). У справах окремого провадження декларативні рішення призначені для встановлення юридичних фактів та захисту деяких неоспорюваних прав.

Залежно від повноти вирішення питань у судових рішеннях останні запропоновано поділяти на чотири види: 1) основні (завершальні); 2) проміжні; 3) часткові; 4) додаткові.

Основне (завершальне) рішення суду – це рішення, яке ухвалюється судом по закінченню судового розгляду справи та яким вирішуються як позовні вимоги, так і питання процесуального характеру. Основне (завершальне) рішення суду є у кожній справі позовного та окремого провадження, якщо ця справа була вирішена судом по суті. Основне (завершальне) рішення може бути повним або неповним. У разі, якщо основним рішенням вирішуються всі поєднані в цій справі позовні вимоги та всі необхідні питання процесуального характеру (про розподіл судових витрат, про звернення рішення до негайного виконання тощо), то таке рішення вважається повним та окрім нього в цій справі більше рішень не ухвалюється. Інакше основне (завершальне) рішення є неповним, а тому, крім нього, у цій справі залежно від характеру неповноти основного рішення можуть ухвалюватися проміжне, часткове чи додаткове рішення.

Запропоновано вдосконалити класифікацію судових рішень за ступенем реалізації принципу змагальності сторін при розгляді справи та ухваленні рішення і поділити їх за даним критерієм на три види: 1) звичайні рішення; 2) заочні рішення; 3) безспірні рішення.

Звичайні рішення суду – це рішення, ухвалені судом в результаті розгляду справи в змагальному процесі за активної участі обох сторін

спору. Таке рішення приймається судом з урахуванням позиції кожної сторони та є результатом вирішення судом юридичного спору, що виник між сторонами. Саме таке рішення реалізує принцип змагальності найбільшою мірою. Заперечується запропонована в науковій літературі назва таких рішень «контрадикторні». Контрадикторні рішення, як і контрадикторні судження, мають складати пару, одне з яких заперечує інше. Тому контрадикторними є позиції сторін у спорі, однак таким не може бути рішення суду.

Заочне рішення суду являє собою кінцевий результат заочного розгляду справи, який проводиться за відсутності відповідача в судовому засіданні. Відсутність змагальності під час ухвалення заочного рішення породжена тим, що суду не відома позиція однієї зі сторін у спорі.

Безспірні рішення суду – це рішення, які ухвалюються судами на підставі визнання позову відповідачем. Відсутність змагальності в даному випадку пов'язана з фактичною відсутністю спору між сторонами.

Наведена класифікація є прийнятною лише стосовно рішень, які ухвалюються в позовному провадженні, оскільки заочний розгляд справи – це процедура, що здійснюється лише щодо справ позовного провадження, так само як і ухвалення рішення на підставі визнання позову відповідачем можливе лише у справах позовного провадження.

У підрозділі 2.4. «Властивості рішення суду, що набрало законної сили» встановлено, що недоліком чинної редакції ЦПК України є відсутність норми закону про неможливість звернення до суду з тотожним позовом після набрання рішенням суду законної сили не лише сторін, а й третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, а також правонаступників цих сторін та третіх осіб. Виключність рішення суду, що набрало законної сили, поширює свою дію не лише на сторін, а також на їх правонаступників, оскільки до правонаступника переходить не тільки саме суб'єктивне матеріальне право, а й право на його захист у вже реалізованому стані. На третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, виключність поширює свою дію у зв'язку з тим, що вони, як і позивачі, вже реалізували своє право на судовий захист у цих правовідносинах.

Доведено, що виключність рішення суду, що набрало законної сили, поширює свою дію на заявників у справах окремого провадження, а тому вони після набрання рішенням суду законної сили не можуть повторно звернутися до суду з тотожною безспірною вимогою. Водночас наявність рішення суду, що набрало законної сили, не перешкоджає зверненню до суду з аналогічною вимогою правонаступників заявників, оскільки у предметі судового розгляду в таких справах відсутнє право, стосовно якого може відбутися правонаступництво.

Обґрунтовано, що властивість неспростовності рішення суду, що набрало законної сили, знаходиться на межі двох важливих засад судочинства – стабільності рішення суду (в міжнародній та європейській

судовій практиці позначається як *res judicata*), що є складовою принципу правової визначеності, та права на оскарження судового рішення, що є складовою права на справедливий судовий розгляд.

Встановлено, що особливістю темпоральних меж реалізованості рішення суду, яке набрало законної сили, є те, що в окремих випадках реалізованість може виникати як раніше, так і пізніше моменту набрання рішенням законної сили. Так, у випадку негайного виконання судового рішення реалізованість випереджає момент набрання рішенням законної сили та виникає одразу після його проголошення, а у випадку надання відстрочки виконання судового рішення, навпаки, настає пізніше.

Третій розділ «Судові ухвали в цивільному процесі» складається з трьох підрозділів, у яких охарактеризовано судову ухвалу як вид судового рішення, визначено поняття та види судових ухвал, зміст ухвали як процесуального документа, а також проаналізовано концепцію законної сили судової ухвали.

У *підрозділі 3.1. «Поняття та види судових ухвал»* розкрито сутність судової ухвали як судового акту в цивільному судочинстві через її відмінність від рішення суду за функціональною ознакою.

Доведено, що головною відмінністю рішення суду від ухвали є те, що у рішення існує тісний зв'язок зі спірними матеріальними правовідносинами, що є предметом судового розгляду. Призначення рішення суду – внести ясність, правову визначеність у ці правовідносини, чітко визначити їх зміст, надавши при цьому захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу. Навіть результат вирішення справ окремого провадження впливає на матеріально-правову сферу, оскільки внаслідок ухвалення рішення суду в окремому провадженні здійснюється захист охоронюваного законом інтересу або неоспорюваного суб'єктивного права заявника в матеріальних правовідносинах. На відміну від рішення судова ухвала має виключно процесуальне значення і на матеріальні правовідносини сторін безпосередньо не впливає. Судова ухвала не втілює результату вирішення судом матеріально-правового спору, нею не здійснюється захист суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу особи в матеріальних правовідносинах. Тому судова ухвала не є актом правосуддя.

Встановлено, що шляхом постановлення ухвали суди вирішують наступні питання: 1) вирішуються поточні процесуальні питання, що супроводжують діяльність зі здійснення правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права та вирішенням по суті матеріально-правового спору; 2) закінчується судовий розгляд справи без ухвалення рішення по суті спору; 3) вирішуються по суті деякі категорії цивільних справ, які не передбачають вирішення судом матеріально-правового спору; 4) вживаються заходи реагування суду на порушення закону.

На основі вищевказаного виділено дві основні ознаки, що визначають сутність такого судового акту як ухвала: 1) вони оформлюють процесуальні дії суду, що супроводжують діяльність зі здійснення правосуддя у цивільній справі; 2) вони безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права і не втілюють результату вирішення по суті матеріально-правового спору.

В результаті аналізу положень чинного цивільного процесуального законодавства України визначено, що залежно від підстави їх постановлення судові ухвали варто поділяти на ті, що постановляються судом *ex officio* незалежно від клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про закриття підготовчого провадження призначення справи до судового розгляду), та ті, що є реакцією суду на заяву чи клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про забезпечення доказів). Різниця між цими двома видами ухвал полягає в тому, що мотивувальна частина ухвал другого виду обов'язково повинна містити аналіз доводів сторін стосовно необхідності вчинення процесуальної дії, щодо якої було подано заяву (клопотання).

У *підрозділі 3.2. «Форма та зміст судової ухвали»* проаналізовано вимоги процесуального закону щодо оформлення тексту судової ухвали.

Встановлено, що судова ухвала, як і будь-який інший судовий акт, має бути докладно вмотивованою. Ретельність мотивування висновків суду, викладених у судовій ухвалі, залежить від виду ухвали. Меншою мірою докладного мотивування потребують так звані «технічні» ухвали, які оформлюють поточну діяльність суду, постановляються судом *ex officio* в процесі розвитку цивільної справи (ухвали про відкриття провадження у справі, про закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті і т. ін.). Також не потребують ретельного мотивування ухвали про задоволення клопотань учасників справи з нескладних питань, у випадку, якщо проти їх задоволення не заперечують інші учасники справи (ухвали про виклик свідків, про долучення письмових доказів до матеріалів справи тощо). Особливого значення належне мотивування набуває щодо ухвал, які перешкоджають подальшому розгляду справи, а також тих, що постановляються судом з приводу більш складних заяв та клопотань учасників справи, особливо, якщо проти задоволення клопотання виступають інші учасники справи. Принциповим питання ґрунтовного мотивування судової ухвали стає у випадках, якщо у задоволенні заяви чи клопотання судом відмовлено, оскільки факт подання заяви чи клопотання показує заінтересованість учасника процесу в цьому питанні, важливість цього питання для даного учасника процесу та для самої справи (принаймні з точки зору особи, яка це клопотання заявила). Тому належно вмотивована ухвала як відповідь суду на клопотання означає увагу з боку суду до позиції даного учасника процесу, який у такому випадку розуміє, що був почутий судом.

Зазначено, що з тексту судової ухвали, яка є відповіддю на заяву чи клопотання учасника справи, має бути зрозуміло, чи була присутня при вирішенні судом заяви або клопотання інша сторона, та чи надавала вона заперечення проти нього. Судом має бути надана оцінка як доводам, що містяться в заяві (клопотанні), так і доводам сторони, яка заперечувала проти її задоволення. Лише за таких умов можна вважати, що судом було виконано вимоги п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року щодо забезпечення справедливого судового розгляду.

Встановлено, що формулювання висновку суду з основного питання, що вирішується ухвалою, залежить від суті цього питання. У випадку задоволення клопотання суд має зазначити, які саме дії необхідно вчинити для реалізації ухвали (викликати та допитати в якості свідка певну особу, витребувати письмові докази, призначити експертизу тощо). Формулювання резолютивної частини має бути точним та містити всю повноту інформації, необхідної для реалізації її приписів.

У *підрозділі 3.3. «Аналіз концепції законної сили судової ухвали»* обґрунтовано висновок, що наявність деяких властивостей, притаманних рішенню, яке набрало законної сили, у судової ухвали не можна вважати безумовною ознакою того, що судова ухвала наділена законною силою.

Встановлено, що законна сила судового рішення – це властивість акту правосуддя, яка дозволяє йому бути регулятором тих суспільних відносин сторін (маючи на увазі індивідуально-правове регулювання), що були предметом судового розгляду. Тому ухвала суду як судовий акт, який не вирішує матеріально-правовий спір по суті, не є актом правосуддя, а тому не може набирати законної сили. Водночас, будучи актом судової влади, судова ухвала містить у собі владні приписи, а, отже, набуває окремих рис, властивих законній силі судового рішення, наприклад, є обов’язковою до виконання.

Доведено, що чинні положення ЦПК України, що визначають порядок набрання ухвалою законної сили, не можна вважати прийнятними ані тому, що процесуальний закон наділив судові ухвали законною силою, ані у зв’язку із закріпленням правила про набрання ними законної сили негайно після їх постановлення (тобто без урахування строку на їх апеляційне оскарження).

Зазначено, що на відміну від рішення суду, яке у встановленому процесуальним законом порядку набирає законної сили, судова ухвала набирає чинності (юридичної сили), однак законна сила цьому процесуальному акту не властива за його юридичною природою.

Четвертий розділ «Судовий наказ як особлива форма судового рішення» складається з трьох підрозділів, у яких визначено юридичну природу судового наказу як особливої форми судового рішення, досліджено зміст судового наказу та особливості набрання судовим наказом законної сили.

У *підрозділі 4.1. «Юридична природа судового наказу»* стверджується, що наказне провадження є невід'ємною складовою, структурним елементом цивільного судочинства, в порядку наказного провадження здійснюється судовий захист порушених прав заявників, а, отже, реалізується основне завдання цивільного судочинства, передбачене ч. 1 ст. 2 ЦПК України.

Доведено, що судовий наказ не може вважатися актом правосуддя у випадках, якщо він видається судом в межах так званої бездокументарної (бездоказової) моделі наказного провадження. В такому випадку судовий наказ є лише судовим актом, який надає юридичної сили вимогам заявника за умови відсутності заперечень з боку боржника (фактично за наявності його мовчазної згоди). Водночас за документарної (доказової) моделі, особливо в умовах наявності права суду оцінювати надані заявником докази за внутрішнім переконанням, перевіряючи тим самим законність та обґрунтованість вимог заявника, можна стверджувати, що судовий наказ є актом правосуддя, навіть попри спрощений порядок його видачі, перегляду та скасування. Водночас, такий спрощений порядок скасування судового наказу ставить під сумнів ефективність даної судової форми захисту права.

Встановлено, що наявність розсуду суду щодо питань факту в наказному провадженні дає підстави стверджувати, що в процесі видачі судового наказу відбувається відправлення правосуддя, а судовий наказ, таким чином, можна віднести до актів правосуддя в цивільному судочинстві України. Наявність можливості суду робити вільну оцінку доказів у процесі видачі судового наказу робить судовий наказ актом правосуддя на відміну від, наприклад, виконавчого напису нотаріуса, який вчиняється на підставі законодавчо визначеного переліку документів.

Обґрунтовано, що вітчизняна модель наказного провадження знаходиться на межі документарної та бездокументарної, оскільки ввбирала в себе окремі ознаки обох цих моделей: з одного боку заявника зобов'язують додавати до заяви докази на обґрунтування своїх вимог, а з іншого – суд зазначає в судовому наказі, що він обґрунтованість таких вимог не перевіряє. Водночас суду надане повноваження відмовити у видачі судового наказу, якщо із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу, а це не можна зробити без перевірки обґрунтованості вимог заявника.

У *підрозділі 4.2. «Форма та зміст судового наказу»* зазначено про наявність у структурі судового наказу трьох складових частин: вступної, мотивувальної та резолютивної.

Встановлено, що у зв'язку з тим, що судовий наказ є не лише судовим рішенням, а й виконавчим документом, у ньому має бути вказаний лише один боржник та один стягувач. На цій підставі заперечується можливість множинності учасників справи на стороні заявника чи боржника у наказному провадженні.

Обґрунтовано висновок, що зміст судового наказу істотно залежить від його виду та запропоновано судові накази, видані в порядку цивільного судочинства, поділяти за матеріально-правовим та процесуально-правовим критеріями.

Матеріально-правовим критерієм класифікації судових наказів є характер матеріально-правової вимоги заявника до боржника, за якою видано судовий наказ. Види судових наказів за даним критерієм відрізняються між собою матеріально-правовим обґрунтуванням та обсягом доказового матеріалу (письмовими доказами), на підставі яких вони видаються.

Процесуально-правовим критерієм класифікації судових наказів є кількість матеріально-правових вимог, за якими видано судовий наказ. Вказаний критерій має процесуальний характер, оскільки стосується такого процесуального явища як об'єднання кількох вимог в одному судовому провадженні. Залежно від кількості вимог, за якими видано судовий наказ, такі накази можна поділити на: 1) судові накази, видані за однією вимогою заявника; 2) судові накази, видані за кількома вимогами заявника. За порядком звернення до виконання судові накази можна поділити на: 1) судові накази, що підлягають виконанню лише після набрання ними законної сили; 2) судові накази, що підлягають негайному виконанню.

У *підрозділі 4.3. «Набрання судовим наказом законної сили»* зазначено, що будучи актом правосуддя, який дає остаточну відповідь на вимогу заявника стосовно стягнення відповідної грошової суми боргу, судовий наказ тим самим конкретизує відповідні матеріальні правовідносини щодо грошового зобов'язання боржника, надає вимогам заявника юридичної сили та забезпечує можливість їх примусової реалізації, в чому вбачається прояв судової влади, її регулюючий, упорядковувачий вплив на конкретні суспільні відносини між заявником та боржником. Проявляючись таким чином у судовому наказі, судова влада наділяє його законною силою, після чого він набуває рис акту індивідуально-правового регулювання конкретних суспільних відносин.

Доведено, що властивості судового наказу, який набрав законної сили, не є ідентичними до властивостей рішення суду, що набрало законної сили. Встановлено, що реалізованість судового наказу, який набрав законної сили, можна вважати його основною властивістю, адже судовий наказ є не лише формою судового рішення, а й виконавчим документом. На відміну від рішення суду, в якому основною метою його ухвалення є вирішення юридичного спору і лише стосовно рішень про присудження існує ще й інша – забезпечення можливості примусової реалізації встановленого судом обов'язку відповідача, у наказному провадженні розглядаються безспірні грошові вимоги, а тому основним завданням суду є саме забезпечення можливості примусової реалізації обов'язку боржника.

Встановлено, що динамічні властивості судового наказу, який набрав законної сили (обов'язковість та реалізованість), є майже ідентичними відповідним властивостям рішення суду, що набрало законної сили, тоді як у статичних властивостях, тобто тих, що забезпечують стабільність судового акту, який набрав законної сили, між рішенням і судовим наказом значно більше відмінностей, ніж спільних рис. Таких статичних властивостей у судового наказу, який набрав законної сили, лише дві: виключність та незмінність.

З'ясовано, що положення ст. 168 ЦПК України, що закріплює вимоги до змісту судового наказу, не передбачають обов'язку суду вказувати у тексті судового наказу фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, як це відбувається у випадку з рішенням суду. У мотивувальній частині судового наказу, як вже зазначалося, вказуються лише норми матеріального та процесуального права, застосовані судом. Отже, спрощеність наказного провадження та крайня лаконічність судового наказу не дозволяють зробити висновок про наявність у судового наказу, що набрав законної сили, властивості преюдиціальності.

П'ятий розділ «Постанови судів апеляційної та касаційної інстанцій» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу поняття та сутності постанов судів апеляційної та касаційної інстанцій, змісту даних процесуальних актів та особливостей обов'язковості постанов Верховного Суду.

У підрозділі 5.1. «Поняття та сутність постанов судів апеляційної та касаційної інстанцій» встановлено, що судова постанова, як і інші процесуальні форми судових рішень, є актом правосуддя, проявом судової влади, правозастосовним актом та процесуальним документом за формою.

Доведено, що процесуальні особливості судових постанов обумовлені характером процесуальної діяльності судів, що їх ухвалюють. Сутність постанов як судових рішень, які втілюють результат апеляційного та касаційного перегляду рішень та ухвал судів нижчестоящих інстанцій, можна визначити лише в результаті аналізу юридичної природи такого перегляду.

Встановлено, що апеляція – це звичайний (ординарний) реформаційний спосіб оскарження та перевірки судових рішень, що не набрали законної сили, який здійснює деволютивний ефект на судову справу та суспензивний ефект на судові рішення, що оскаржується. На відміну від апеляції, касація – це надзвичайний (екстраординарний) реформаційний спосіб скасування та перевірки судових рішень, що набрали законної сили, який здійснює деволютивний ефект на судову справу та, за загальним правилом, не має суспензивного ефекту на судові рішення, що оскаржується.

Обґрунтовано, що сутність постанови суду апеляційної (касаційної) інстанції проявляється не лише в тому, що вона є актом реалізації судами вищестоящої інстанції повноважень щодо контролю за законністю та

обґрунтованістю судових рішень, а й у тому, що вона є актом захисту прав учасників спору на виправлення судових помилок, містить відповідь суду на скаргу учасників справи, владно вирішує спір між ними щодо наявності або відсутності судової помилки у судовому рішенні.

Встановлено, що ухвалюючи постанову, суд апеляційної та касаційної інстанції дає відповідь на апеляційну (касаційну) скаргу особи, яка звернулася до нього з вимогою про перевірку судового рішення. Водночас така перевірка призводить також і до відповіді на позовну вимогу (вимогу в порядку окремого провадження), вирішену судом першої інстанції, оскільки виправляючи помилку нижчестоящего суду суд апеляційної (касаційної) інстанції повинен вказати, як саме повинен бути вирішений юридичний спір.

Зроблено висновок, що у постановах суду касаційної інстанції найбільшою мірою проявляється тенденція до поєднання приватного інтересу учасників справи до перевірки законності їх рішень та публічного інтересу держави до забезпечення єдності судової практики.

У *підрозділі 5.2. «Форма та зміст постанов судів апеляційної та касаційної інстанцій»* охарактеризовано новий підхід до написання судової постанови, вироблений спеціалістами Верховного Суду за прикладом рішень Європейського суду з прав людини, який є цілком придатний і навіть бажаний для його використання не лише судом касаційної, а й судами апеляційної інстанції. Нова структура судової постанови дозволить чітко відокремити позиції сторін від позиції суду, розмежувати позицію суду в питаннях факту від позиції суду в питаннях права, наочно продемонструвати, що судом було почуто доводи кожного учасника справи та надано на них належну відповідь.

Доведено, що запропонована структура судової постанови не змінює її поділ на вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини. Просто в межах цих законодавчо визначених частин судової постанови (в першу чергу це стосується описової та мотивувальної частин) утворюються структурні компоненти більш низького рівня. При цьому в цілому судова постанова все одно повинна містити всю необхідну інформацію відповідно до вимог ст. ст. 382, 416 ЦПК України. Водночас дана інформація повинна бути дещо по-новому скомпонована, що, з одного боку, організовуватиме суддю під час складання тексту постанови, не дасть йому заховати власну позицію (або її відсутність) за цитуванням положень закону, чи проігнорувати доводи однієї зі сторін, а з іншого – сприятиме більш зручному сприйняттю її змісту учасниками справи та іншими заінтересованими особами.

Обґрунтовано вимогу, відповідно до якої для забезпечення реалізації принципу правової визначеності, дотримання положень частин 5 і 6 ст. 13 Закону «Про судоустрій і статус суддів» та ч. 4 ст. 263 ЦПК України необхідно, щоб у тексті мотивувальної частини постанови Верховного Суду було чітко відокремлено правовий висновок щодо правильного

застосування норми права, який в подальшому повинен бути врахований судами при розгляді аналогічних справ від інших аргументів та доводів суду, що стосуються виключно даної справи. Тим більше, що в подальшому для зручності застосування їх судами, правові висновки Верховного Суду повинні публікуватися для ознайомлення з ними широкого кола зацікавлених осіб.

Рекомендовано у випадках, якщо до Верховного Суду потрапляє справа, яка за обставинами є аналогічною тій, що розглядалася Верховним Судом раніше, і Верховний Суд не вбачає за необхідне відходити від власного правового висновку, висловленого у попередній справі, повторно не формулювати правовий висновок щодо правильного застосування норми права. Вбачається достатнім посилання на постанову Верховного Суду, в якій такий висновок вже був сформульований, за прикладом рішень Європейського суду з прав людини. Це сприятиме формуванню єдиного підходу до правозастосування при вирішенні аналогічних справ Верховним Судом та сприйматиметься учасниками справи як додаткове підтвердження послідовності у рішеннях Верховного Суду. Послідовність та розумна передбачуваність судових рішень – одна з ознак їх справедливості та неупередженості суддів, що їх ухвалюють.

У *підрозділі 5.3. «Обов'язковість постанов Верховного Суду»* зазначено, що на відміну від обов'язковості рішення суду, яке набрало законної сили, обов'язковість постанов Верховного Суду має чотири складові:

1. Внутрішня обов'язковість – поширюється на сторін спору, оскільки остаточно закріплює їх взаємні права та обов'язки у спірних матеріальних правовідносинах, що були предметом судового розгляду.

2. Зовнішня обов'язковість – загальнообов'язковість приписів постанови Верховного Суду. Означає необхідність кожного органу державної влади та органу місцевого самоврядування, фізичної та юридичної особи визнавати обов'язковість приписів, що містяться у постанові, до тих пір, поки вона зберігає законну силу та зберігають свою дію права та обов'язки сторін, встановлені цією постановою.

3. Процедурна обов'язковість – стосується лише постанов Верховного Суду, якими скасовані судові рішення судів попередніх інстанцій, а справа направлена на новий розгляд. Така постанова містить вказівки щодо вчинення певних процесуальних дій, обов'язкові для врахування судом нижчестоящої інстанції при новому розгляді справи.

Вказані положення, звичайно, певною мірою обмежують розсуд нижчестоящего суду. Однак таке обмеження є виправданим, оскільки вказівки суду касаційної інстанції стосуються лише тих процесуальних дій, які повинен вчинити суд нижчестоящої інстанції, та не обмежують висновків цього суду, які він може зробити з результатів таких процесуальних дій. Суд касаційної інстанції не вправі надавати вказівок стосовно того, як саме справа має бути вирішена по суті.

4. **Обов'язковість** для правозастосування – стосується тієї частини постанови, що містить правові висновки щодо правильного застосування норми права, які є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права (ч. ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). На відміну від трьох попередніх напрямків дії обов'язковості постанови Верховного Суду, які визначають суб'єктивні межі дії, даний напрямок стосується об'єктивних її меж.

Обґрунтовано, що дотримання судами правових висновків, що містяться у постановах Верховного Суду, при розгляді аналогічних справ є неодмінною складовою законності їх рішень. Не лише нижчестоящі суди, а й кожна колегія Верховного Суду зв'язана власними висновками щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, та висновками, наданими іншою судовою колегією Верховного Суду, а також Верховним Судом у складі вищого рівня. Аналогічна ситуація існує й щодо палат та об'єднаних палат Верховного Суду.

Встановлено, що відійти від раніше наданого правового висновку та тим самим змінити напрямок судової практики має право лише Верховний Суд у складі вищого рівня. І лише Велика Палата Верховного Суду не зв'язана своїми власними висновками. Однак у будь-якому разі відхід Верховного Суду від раніше наданого висновку не повинен бути звичайним явищем. Якщо кожне наступне рішення Верховного Суду у певній категорії справ буде змінювати встановлений ним самим підхід до правозастосування, це не сприятиме єдності судової практики та не відповідатиме принципу правової визначеності.

Доведено, що спадковість у правозастосовній практиці є одним із проявів принципу правової визначеності. Після реформування судової системи формування судової практики не повинно починатися «з чистого аркуша». Ті позитивні напрацювання, які були зроблені Верховним Судом України за допомогою провідних науковців у складі Науково-консультативної ради при Верховному Суді України до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 року №2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» та початку роботи нового Верховного Суду, повинні бути збережені.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш вагомі положення та пропозиції з удосконалення цивільного процесуального законодавства України в частині судових рішень.

1. Судове рішення в цивільному процесі (у розумінні його як узагальнюючого поняття для всіх актів правосуддя, що ухвалюються в порядку цивільного судочинства) – це судовий акт, який у відповідній процесуальній формі (рішення, ухвали, постанови чи судового наказу) закріплює висновок суду щодо вирішення на основі верховенства права певної вимоги правового характеру або іншого юридичного питання, поставленого перед судом в процесі розгляду та вирішення цивільної справи з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

2. Під правосуддям у цивільних справах слід розуміти нерозривну єдність правозастосовної діяльності судів та результату судового правозастосування в процесі вирішення цивільних справ, який полягає у здійсненні захисту порушеного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу конкретної особи внаслідок владного вирішення судом юридичного спору на основі верховенства права. Саме результат судового правозастосування є визначальним у сутнісній характеристиці правосуддя. Тому лише ті судові рішення є актами правосуддя, які втілюють цей позитивний результат вирішення юридичного спору, що проявляється в індивідуально-правовому регулюючому впливі на суспільні відносини, що були предметом судового розгляду (рішення судів першої інстанції, постанови судів апеляційної та касаційної інстанцій та судовий наказ). Владний характер такого вирішення спору та здійснення судового захисту права забезпечується законною силою судового рішення. У зв'язку з цим акти цивільного судочинства, не спрямовані на вирішення матеріально-правового спору, які носять допоміжний характер (судові ухвали), не можуть вважатися актами правосуддя і не повинні наділятися законною силою.

2. Вимоги до судового рішення слід розглядати як систему певних техніко-юридичних прийомів, правил, стандартів, які повинні застосовуватися судом при ухваленні рішення з метою досягнення його цілей як акту правосуддя (яким повинно відповідати судове рішення і на відповідність яким судове рішення можна перевірити).

Вимоги, що пред'являються до судових рішень, можна поділити на дві основні групи: вимоги до судового рішення як до правозастосовного акту та вимоги до судового рішення як процесуального документа.

Вимоги до судового рішення як правозастосовного акту зумовлені змістом правозастосовної діяльності суду. Ці вимоги є спільними для всіх судових рішень незалежно від процесуальної форми їх вираження. Ними є законність та обґрунтованість.

Вимоги до судового рішення як процесуального документа зумовлені процесуальною формою судового рішення та поділяються на загальні, спеціальні та специфічні. Загальні вимоги до судового рішення як процесуального документа – це ті, які можна віднести до загальних правил

документування, що стосуються будь-якого юридичного документа: ясність, точність, логічність, грамотність, етичність, викладення державною мовою з дотриманням офіційно-ділового стилю. Спеціальні вимоги до судових рішень як процесуальних документів – це ті, що стосуються лише актів правосуддя або наділені для них спеціальним змістом: вмотивованість, структурованість, категоричність, публічність. Перелік специфічних вимог визначається окремо для кожного з видів судових рішень, визначених законом, та характеризує їх особливості.

3. Вимога законності стосується всіх без винятку судових рішень у цивільному процесі незалежно від процесуальної форми їх вираження. Під законністю судового рішення необхідно розуміти таке техніко-юридичне правило (стандарт), що ґрунтується на принципах верховенства права та законності цивільного судочинства і передбачає правильне застосування судом під час ухвалення рішення матеріальних норм законодавства, а також точне дотримання та правильне застосування процесуальних норм законодавства, а у випадку відсутності таких норм чи їх дефектності – адекватне фактичним обставинам справи застосування судом аналогії закону чи аналогії права.

4. Обґрунтованість судового рішення напряму залежить від обґрунтованості вимог учасників справи, стосовно яких це рішення прийнято. Обґрунтованим є судове рішення, яким задоволена обґрунтована вимога та яким, відповідно, відмовлено у задоволенні необґрунтованої вимоги. Ступінь необхідної повноти та достовірності встановлення судом обставин, якого достатньо для визнання судового акту обґрунтованим, може бути різним, залежно від виду судового акту та питання, що ним вирішується, та коліватися від достатньо умовного (при видачі судового наказу або постановленні ухвали) до найбільш повного (при ухваленні рішення суду по суті юридичного спору).

Рішення суду, ухвалене по суті заявлених вимог, можна вважати обґрунтованим, якщо суд встановив обставини справи на підставі констатації виконання (чи невиконання) сторонами свого обов'язку доказування за внутрішнім переконанням суду, сформованим на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

5. Законна сила є сутнісною ознакою судового рішення як акту правосуддя та визначає місце судового рішення в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Законна сила судового рішення в цивільному процесі – це зовнішнє вираження, прояв судової влади держави через акт правосуддя (судове рішення) у цивільній справі.

Законна сила судового рішення надає результату вирішення спору судом, здійсненню судового захисту права владного імперативного характеру, а спірним правовідносинам, що були предметом судового розгляду, – остаточної юридичної визначеності.

Як і закон (дію якого можна прослідкувати в часі, просторі та за колом осіб) законна сила рішення суду є проявом державної влади, тому окрім об'єктивних та суб'єктивних, вона має також просторові та темпоральні межі дії. Просторові межі дії законної сили рішення суду визначаються територією, на яку поширює свою дію законна сила рішення суду. Темпоральні межі дії законної сили рішення суду визначаються моментами у часі, коли рішення набирає законної сили та коли припиняє свою дію законна сила рішення суду.

Категорія «*res judicata*», яка використовується в європейській судовій практиці, зокрема, практиці Європейського суду з прав людини, є найближчою за змістом до поняття «законна сила» судового рішення, що використовується у вітчизняній процесуальній науці, законодавстві та судовій практиці.

6. Сутність рішення суду першої інстанції може бути розкрита лише комплексно, через взаємодію його матеріально-правової та процесуальної складових, тобто як компонента цивільного процесу та як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин.

Як компонент цивільного процесу рішення суду – це ухвалений у визначеному процесуальним законом порядку судовий акт, яким закінчується судовий розгляд та вирішується по суті цивільна справа.

Як елемент механізму правового регулювання суспільних відносин рішення суду – це акт захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи, здійснений внаслідок забезпечення правової визначеності матеріальних правовідносин, що були предметом судового розгляду, конкретизації суб'єктивних матеріальних прав та обов'язків їх суб'єктів та забезпечення у необхідних випадках можливості їх примусової реалізації.

7. Вплив європейських стандартів відправлення правосуддя на цивільне судочинство України в частині ухвалення та проголошення судового рішення знайшов відображення у розширенні змісту вимоги вмотивованості рішення суду. Право учасників цивільного процесу бути не лише заслуханим, а й почутим судом гарантовано шляхом закріплення в законі обов'язку суду наводити в мотивувальній частині судового рішення мотиви прийняття або відхилення кожного доводу сторони, вказувати причини незастосування норм законодавства, на які сторони посилалися, викладаючи свої вимоги або заперечення. В цій частині положення ЦПК України покладають на суд навіть більш вимогливі гарантії дотримання прав сторін, ніж цього потребує практика Європейського суду з прав людини.

8. Головною відмінністю рішення суду від ухвали є те, що у рішення існує тісний зв'язок зі спірними матеріальними правовідносинами, що є предметом судового розгляду. Призначення судового рішення – внести ясність у ці правовідносини, чітко визначити їх зміст. Рішення суду є актом індивідуального правового регулювання суспільних відносин. Ухвала суду

має виключно процесуальне значення і на матеріальні правовідносини сторін безпосередньо не впливає.

Судова ухвала – це судовий акт, яким не вирішується матеріально-правовий спір, а оформлюються процесуальні дії суду, що супроводжують діяльність зі здійснення правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права.

9. Аналіз норм ЦПК України та судової практики дозволяє дійти висновку, що у вигляді окремого процесуального документа повинні оформлюватися: 1) ухвали, стосовно яких у законі міститься безпосередня вимога, що така ухвала постановляється судом у нарадчій кімнаті; 2) ухвали, якими закінчується розгляд справи, зокрема й ті, якими справа вирішується по суті; 3) ухвали, які підлягають примусовому виконанню, направляються для виконання відповідним юридичним чи фізичним особам, а також копії яких повинні направлятися учасникам справи; 4) ухвали, які постановляються судом поза судовим засіданням; 5) ухвали, які підлягають апеляційному оскарженню окремо від рішення суду.

Інші ухвали можуть постановлятися судом на місці, без виходу до нарадчої кімнати, та заноситися до протоколу судового засідання. Втім, закон не забороняє оформлювати у вигляді окремого процесуального документа будь-яку судову ухвалу, крім тих, стосовно яких закон прямо вказує про їх протокольну форму.

10. За змістом, що обумовлений функціональним призначенням даного процесуального акту суду (характером впливу на судовий процес), судові ухвали можна поділяти на такі групи: 1) ухвали, які безпосередньо впливають на рух цивільної справи; 2) ухвали, які безпосередньо не впливають на рух цивільної справи.

Ухвали, які безпосередньо впливають на рух цивільної справи, в свою чергу, можна поділити на: а) ухвали, які сприяють виникненню та руху справи; б) ухвали, які перешкоджають виникненню та руху справи. Ухвали, які перешкоджають виникненню та руху справи, можна поділити на: пресічні (ухвали, які перешкоджають виникненню цивільної справи); відкладальні (ухвали, які призводять до затягування судового розгляду справи); заключні (ухвали, якими закінчується судовий розгляд справи).

Заключні ухвали, в свою чергу, необхідно поділяти на вирішальні та невиніршальні. До групи ухвал, які перешкоджають виникненню та руху справи, можна віднести лише заключні невиніршальні ухвали. Заключні вирішальні ухвали є логічним підсумком розгляду та вирішення певних категорій цивільних справ. Саме на їх отримання були спрямовані дії усіх учасників процесу, а, отже, їх варто віднести саме до групи ухвал, які сприяють виникненню та руху справи.

Ухвали, які безпосередньо не впливають на рух цивільної справи, можна поділити на: а) ухвали, якими оформляються дії суду з підготовки справи до судового розгляду та забезпечується сприяння у реалізації прав та виконанні обов'язків учасників процесу; б) ухвали, якими суд виправляє

недоліки судового розгляду або судового рішення; в) ухвали, якими суд реагує на порушення закону.

Також за підставою їх постановлення судові ухвали варто поділяти на ті, що постановляються судом *ex officio* незалежно від клопотання учасників справи, та ті, що є реакцією суду на клопотання учасників справи.

11. Законна сила судового рішення – це та властивість, яка дозволяє йому бути регулятором тих суспільних відносин сторін (маючи на увазі індивідуально-правове регулювання), що були предметом судового розгляду. Тому ухвала суду як судовий акт, який не вирішує матеріально-правовий спір по суті, не може набирати законної сили, хоча й, будучи актом судової влади, містить у собі владні приписи, а відтак набуває окремих рис, властивих законній силі судового рішення. Поняття законної сили не співпадає за своїм змістом з поняттям юридичної сили. На відміну від рішення суду, яке у встановленому процесуальним законом порядку набирає законної сили, судова ухвала набирає чинності (юридичної сили), однак законна сила цьому процесуальному акту не властива.

12. Українська модель наказного провадження внаслідок внесення змін до цивільного процесуального законодавства наблизилася за своїми характеристиками до бездокументарної (бездоказової) моделі, хоча остання й не реалізована до кінця в нормах ЦПК України. Про це можуть свідчити положення процесуального закону про те, що в тексті судового наказу суд повинен зазначати, що він не перевіряє обґрунтованість вимог, і те що судовий наказ скасовується за будь-якою заявою боржника також без перевірки її обґрунтованості. За таких умов судовий наказ втрачає деякі важливі ознаки акту правосуддя. Він є лише формально обґрунтованим (його обґрунтованість фактично залежить лише від того, чи визнає його обґрунтованим боржник). У такому випадку закріплення обов'язку заявника додавати до заяви про видачу судового наказу письмові докази призначене лише для того, щоб убезпечитись від пред'явлення завідомо безпідставних вимог та перевантаження судів заявами про видачу та скасування судових наказів.

Динамічні властивості судового наказу, що набрав законної сили (обов'язковість та реалізованість), є ідентичними за змістом та межами дії відповідним властивостям рішення суду, що набрало законної сили. Відносно ж статичних властивостей, тобто тих, що забезпечують стабільність судового акту, який набрав законної сили, між рішенням і судовим наказом значно більше відмінностей, ніж спільних рис. Незмінність та виключність є єдиними статичними властивостями, які забезпечують стабільність судового наказу, що набрав законної сили, як акту правосуддя, тоді як неспростовність та преюдиціальність йому взагалі не властиві.

13. Судові постанови – це підсумкові акти правосуддя судів апеляційної та касаційної інстанції, якими реалізується право особи

на оскарження та перевірку судових рішень з метою виправлення судових помилок.

Ухвалюючи постанову, суд апеляційної та касаційної інстанції дає відповідь на апеляційну (касаційну) скаргу особи, яка звернулася до нього з вимогою про перевірку судового рішення. Водночас така перевірка призводить також і до відповіді на позовну вимогу (вимогу в порядку окремого провадження), вирішену судом першої інстанції, оскільки виправляючи помилку нижчестоящего суду, суд апеляційної (касаційної) інстанції повинен вказати, як саме повинен бути вирішений юридичний спір.

14. Постанова суду апеляційної інстанції є результатом перегляду цивільної справи і перевірки законності та обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції. Постанова суду касаційної інстанції є результатом перевірки законності рішень, ухвал і постанов судів першої та апеляційної інстанції. У постановах суду касаційної інстанції найбільшою мірою проявляється тенденція до поєднання приватного інтересу учасників справи до перевірки законності їх рішень та публічного інтересу держави до забезпечення єдності судової практики.

15. Правовий висновок про правильне застосування норми права: 1) повинен обов'язково міститися у постановах Верховного Суду, ухвалених у складі палати, об'єднаної палати або Великої Палати, оскільки справа була передана на їх розгляд у зв'язку з незгодою колегії суддів, палати, об'єднаної палати, що передала справу, з існуючим висновком щодо порядку застосування даної правової норми; 2) може міститися у постанові колегії Верховного Суду у будь-якій справі, в якій Верховний Суд вважав за необхідне роз'яснити порядок застосування певної правової норми у конкретних правовідносинах, зокрема й у постановах, якими Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін. Такий висновок є необхідним, якщо Верховний Суд в результаті перегляду рішень судів попередніх інстанцій встановив істотне порушення (неправильне застосування) норм матеріального та/або процесуального права; 3) може повністю не відтворюватися у постановах колегії Верховного Суду в аналогічних справах, що часто повторюються. В таких випадках вбачається доцільним та достатнім, щоб Верховний Суд посилався на власні правові висновки, викладені ним у судових постановах у попередніх аналогічних справах.

16. З метою вдосконалення нормативної моделі інституту судових рішень в цивільному процесі пропонується внести зміни та доповнення до ЦПК України, які вдосконалюють зміст рішення суду першої інстанції (ст. 265 ЦПК України), доповнюють зміст властивостей виключності та преюдиціальності рішення суду, що набрало законної сили (п. 2 ч. 1 ст. 186, ст. 273 ЦПК України), уточнюють порядок набрання чинності судовою ухвалою (ст. 261 ЦПК України), вдосконалюють зміст постанови судів апеляційної та касаційної інстанції (ст. ст. 382, 416 ЦПК України)

Для забезпечення можливості ухвалення судами часткових рішень пропонується частину третю статті 259 ЦПК України викласти в наступній редакції: «3. Якщо в одному провадженні об'єднані кілька взаємопов'язаних самостійних вимог, частина з яких визнана відповідачем, суд може ухвалити щодо визнаної вимоги часткове рішення та продовжити провадження в частині невирішених вимог».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.

Наукові статті у фахових виданнях України:

1. Андронов І.В. Процесуальні особливості рішення суду у справах окремого провадження. *Юридичний вісник*. 2009. №1. С. 50-53.

2. Андронов І.В. Вмотивованість як обов'язкова вимога до судового рішення у цивільній справі. *Митна справа*. 2010. №1. С. 186-190.

3. Андронов І.В. Поняття та сутність рішення суду в цивільному процесі України. *Митна справа*. 2010. №2. С. 215-219.

4. Андронов І.В. Співвідношення принципів диспозитивності та публічності та їх вплив на судові рішення у цивільній справі. *Митна справа*. 2010. №5. С. 175-178.

5. Андронов І.В. Сутність та значення перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 110-117.

6. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: проблеми термінології. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Вип. 66. Одеса: Юридична література, 2012. С. 287-293.

7. Андронов І.В. Мова цивільного судочинства та судового рішення у цивільній справі. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*: зб. наук. пр. /редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса, 2012. Т. 12. С. 313-320.

8. Андронов І.В. Судове рішення як акт правосуддя в цивільному процесі. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* /голов. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса, 2015. Т. 16. С. 322-334.

9. Андронов І.В. Законна сила судового рішення в цивільному процесі України. *Юридичний вісник*. 2016. №4. С. 100-104.

10. Андронов І.В. Законність судового рішення у цивільному процесі України. *Правова держава*. 2016. №21. С. 101-108.

11. Андронов І.В. Поняття та види судових ухвал в цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2017. №5. С. 57-62.

12. Андронов І.В. Види судових актів у цивільному процесі України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. №5. С. 74-79.
13. Андронов І.В. Сутність рішення суду в цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №11. С. 5-9.
14. Андронов І.В. Законна сила судової ухвали в цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. 2017. №27. С. 129-132.
15. Андронов І.В. Категорія «істина» та обґрунтованість судового рішення в цивільному процесі. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. №4. С. 33-40.
16. Андронов І.В. Зміст рішення суду як процесуального документа в цивільному процесі України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №6. Том №1. С. 42-45.
17. Андронов І.В. Класифікація рішень суду в цивільному процесі за їх місцем в механізмі правового регулювання матеріальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. №48. С. 71-74.
18. Андронов І.В. Обов'язковість правових висновків, що містяться у постановках Верховного суду в цивільному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. №1. С. 41-45.

Наукові статті у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку:

1. Андронов І.В. Зміст судової ухвали як окремого процесуального документа в цивільному процесі. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2017. №5 (27). С. 85-89.
2. Андронов І.В. Приказное производство и судебный приказ в гражданском процессе Украины. *Legea si Viata*. 2017. №11. С. 3-6.
3. Андронов І.В. Форма та зміст судового наказу в цивільному процесі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. №4. С. 7-12.
4. Андронов І.В. Виды судебных приказов в гражданском процессе Украины. *Legea si Viata*. 2018. №1. С. 3-6.

Тези доповідей і наукових повідомлень:

1. Андронов І.В. Щодо змісту вимоги обґрунтованості судового рішення. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матер. Міжнар. конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 17 грудня 2010 р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 113-115.
2. Андронов І.В. Требования мотивированности и публичности судебного решения в контексте ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. *Защита прав личности в конституционном, гражданско-правовом и международно-правовом аспекте в Германии, Украине и Польше*: материалы Немецко-Украинско-Польского правового семинара ДААД. Ч. 2 (Одесса, 28-29 сентября 2011 г.). Регенсбург, 2011. С. 3-13.

3. Андронов І.В. Проблеми використання терміну «судове рішення» в цивільному процесуальному законодавстві України. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2011 р.). Одеса: Фенікс, 2011. С. 25-28.

4. Андронов І.В. Законна сила постанов Верховного Суду України. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу, присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. С. 196-197.

5. Андронов І.В. Проблеми реалізації судом права на вихід за межі позовних вимог при ухваленні рішення. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матер. Міжнар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 13 грудня 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2011. С. 81-83.

6. Андронов І.В. Ухвалення рішення судом апеляційної інстанції в цивільному процесі. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2014. С. 10-12.

7. Андронов І.В. Принцип остаточності судового рішення «RES JUDICATA». *Правове життя сучасної України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.): у 2 т. Т. 1 /відп. ред. В.М. Дрьомін. Одеса: Юридична література, 2014. С. 376-378.

8. Андронов І.В. Правова сила судового рішення. *Актуальні проблеми цивілістики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 21 листопада 2014 р.). Одеса: Фенікс, 2014. С. 74-76.

9. Андронов І.В. Суддівський розсуд при ухваленні судових рішень як інструмент протидії зловживанню процесуальними правами. *Матеріали круглого столу «Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії»* (м. Одеса, 27 листопада 2015 року). Одеса: Фенікс, 2015. С. 26-29.

10. Андронов І.В. Правова природа законної сили судового рішення в цивільному судочинстві. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У двох томах (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року). Том 2. Розділ XXIV: Проблеми теорії та практики цивільного процесу. Одеса: Юридична література, 2015. С. 544-546.

11. Андронов І.В. Обов'язковість судових рішень в цивільному судочинстві. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 16 травня 2015 року). Одеса: Фенікс, 2015. С. 15-18.

12. Андронов І.В. Вплив суддівського розсуду на судове рішення у цивільному процесі. *Інтернет-конференція «Речові права в праві та*

законодавстві: розвиток і сьогодення» (м. Одеса, 27 листопада 2015 року). Одеса, 2015. С. 49-52.

13. Андронов І.В. Вплив конституційної реформи в Україні на судові рішення в цивільному процесі. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції ім. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 18 грудня 2015 року). Одеса: Фенікс, 2015. С. 33-36.

14. Андронов І.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини при ухваленні судових рішень у цивільному процесі України. *Právna veda a prax: Výzvy moderných európskych integračných procesov: Medzinárodnej vedeckej konferencie. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva (Bratislava. – 27-28 novembra 2015)*. Bratislava, 2015. С. 232-234.

15. Андронов І.В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на судові рішення в цивільному процесі. *Практика ЄСПЛ з питань цивільного процесуального права*: матеріали круглого столу (Одеса, 5 квітня 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 24-28.

16. Андронов І.В. Застосування аналогії процесуального закону під час ухвалення судового рішення. *Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 150-річчя від дня народження Є.В. Васьковського (Одеса, 8 квітня 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 30-32.

17. Андронов І.В. Набрання судовою ухвалою законної сили. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 652-655.

18. Андронов І.В. Вплив судової реформи на судовий наказ в цивільному процесі України. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практич. конф. до 90-річчя від дня народження Ю.С. Червоного (м. Одеса, 6 листопада 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 28-31.

19. Андронов І.В. Способи оскарження та перевірки судових рішень в цивільному процесі України. *Новели Цивільного процесуального кодексу України*: [Електронне видання] матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.). Одеса: Фенікс, 2018. С. 9-13.

20. Андронов І.В. Постанови судів апеляційної та касаційної інстанції в цивільному процесі України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 582-585.

АНОТАЦІЯ

Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем ухвалення, проголошення та набрання законної сили судових рішень у цивільному процесі України в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів.

У дисертації надано оцінку стану дослідження та наявних в науці цивільного процесуального права тенденцій щодо формування вчення про судові рішення в цивільному процесі та систематизовано існуючі методологічні підходи до їх наукового дослідження. Визначено поняття, сутність та види судових рішень як актів правосуддя в цивільному процесі, вдосконалено систему вимог, що пред'являються до судових рішень в цивільному процесі, охарактеризовано юридичну природу законної сили судових рішень, розкрито сутність рішення суду першої інстанції, уточнено зміст основних вимог, що пред'являються до рішення суду як процесуального документа, та адаптовано їх до існуючих європейських стандартів судочинства, диференційовано судові рішення в цивільному процесі, визначено в їх системі місце кожного з видів судових рішень та на цій основі класифіковано судові рішення. Розглянуто властивості судових рішень, що набрали законної сили, та окреслено межі дії законної сили судових рішень. З'ясовано зміст поняття судових ухвал та здійснено їх класифікацію. Розкрито сутність концепції законної сили судових ухвал. Охарактеризовано юридичну природу судового наказу. Виокремлено процесуальні особливості набрання судовим наказом законної сили. Визначено поняття та сутність постанов судів апеляційної та касаційної інстанції як актів правосуддя, виявлено специфіку обов'язковості постанов Верховного Суду. Сформульовано практичні рекомендації щодо складення тексту судових рішень на основі здійснення аналізу форми та змісту кожного з видів судових рішень.

Розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання порядку ухвалення та проголошення судових рішень в цивільному процесі, набрання ними законної сили.

Ключові слова: суд, правосуддя, судочинство, цивільний процес, судовий акт, судові рішення, судова ухвала, судовий наказ, судова постанова, законна сила судового рішення.

АННОТАЦИЯ

Андронов И.В. Судебные решения в гражданском процессе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского процессуального права специальным комплексным исследованием теоретических и практических проблем принятия, оглашения и вступления законную силу судебных решений в гражданском процессе Украины в условиях обновленного гражданского процессуального законодательства и евроинтеграционных процессов. Определены понятие, сущность и виды судебных решений как актов правосудия в гражданском процессе, усовершенствована система требований, предъявляемых к судебным решениям в гражданском процессе, охарактеризована юридическая природа законной силы судебных решений, раскрыта сущность решения суда первой инстанции, уточнено содержание основных требований, предъявляемых к решению суда как процессуальному документу, и осуществлена их адаптация к существующим европейским стандартам судопроизводства, дифференцированы судебные решения в гражданском процессе, определено в их системе место каждого из видов судебных решений и на этой основе судебные решения классифицированы.

В диссертации представлена оценка состояния исследования, а также имеющихся в науке гражданского процессуального права тенденций относительно формирования учения о судебных решениях в гражданском процессе и систематизированы существующие методологические подходы к их научному исследованию. Рассмотрены свойства судебных решений, вступивших в законную силу, очерчены пределы действия законной силы судебных решений. Определено содержание понятия судебных определений и осуществлена их классификация. Раскрыто содержание концепции законной силы судебных определений. Охарактеризована юридическая природа судебного приказа. Выделены процессуальные особенности вступления судебных приказов в законную силу. Определено понятие и сущность постановлений судов апелляционной и кассационной инстанции как актов правосудия, выявлена специфика обязательности постановлений Верховного Суда. Сформулированы практические рекомендации относительно составления текста судебных решений на основе осуществления анализа формы и содержания каждого из видов судебных решений.

Разработаны научно обоснованные предложения по совершенствованию правового регулирования порядка вынесения и

оглашения судебных решений в гражданском процессе, вступления их в законную силу.

Ключевые слова: суд, правосудие, судопроизводство, гражданский процесс, судебный акт, судебное решение, судебное определение, судебный приказ, судебное постановление, законная сила судебного решения.

SUMMARY

Andronov I.V. Court decisions in civil proceedings of Ukraine. – Manuscript.

The Thesis for the Degree of Doctor of Law in Specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2018.

The thesis is the first in the science of civil procedural law special complex research theoretical and practical issues of adoption, announcement and entry into force of court decisions in civil proceedings of Ukraine in the context of renewed civil procedural legislation and European integration processes.

The new conceptual approach to determining the essence of court decisions in civil proceedings in the context of their role in the implementation of the main function of the judicial authorities – the administration of justice are proposed in the thesis.

Consideration of justice in civil cases as an inseparable unity of law enforcement activities of courts and the result of judicial enforcement in the process of resolving civil cases, which consists in protecting the violated subjective substantive right or the legally protected interest of a particular person as a result of court resolution of a legal dispute based on the rule of law was proposed.

One of the main distinguishing features of justice is such a specific characteristic as the availability of judicial discretion, which is an essential tool of solving legal conflicts which are the subject of litigation.

Also an essential feature of the court decision as an act of justice is its compliance with the rule of law. Illegal decision, although it is a procedural document form, cannot be considered as an act of justice, because justice means «judged on law», and if the decision was taken contrary to the laws, it does not fulfill its purpose and not directed to perform the tasks of civil procedure.

The judgment in civil procedure (in the sense of it as a generic term for all acts of justice, taken in civil procedure) – is a judicial act that in the appropriate procedural form contains judicial findings, based on the rule of law, on specific legal question put before the court during the consideration and resolution of civil cases.

It is exactly the result of judicial enforcement that is decisive in the essential characteristic of justice. Therefore, only those court decisions are acts of justice that embody this positive result of resolving a legal dispute, which

manifests itself in individual legal regulatory influence on public relations that were the subject of judicial proceedings.

The concept, nature and types of court decisions as acts of justice in civil proceedings have been defined, the system of requirements for court decisions in civil proceedings has been improved.

The legal nature of the legal force of court decisions was characterized, the essence of the decision of the court of first instance was revealed, the content of the main requirements for the court decision as a procedural document was clarified and adapted to the existing European standards of legal proceedings, court decisions in civil procedure were differentiated, the place of each type of court decisions is defined in their system and on this basis court decisions are classified.

The assessment of the state of the research, as well as the trends existing in the science of civil procedural law regarding the formation of the theory of court decisions in civil proceedings are presented in the thesis and the existing methodological approaches to their scientific research are systematized.

The properties of court decisions that entered into legal force were also reviewed in the thesis, the limits of validity of court decisions were outlined, the concept of judicial definitions was revealed and classified, the concept of legal force of court definitions was analyzed, the legal nature of a court order was outlined, the procedural features of court orders entry into force were outlined.

The concept and essence of the decisions of the courts of appeal and cassation instances as acts of justice were determined, the specificity of the binding decisions of the Supreme Court was revealed.

Practical recommendations regarding the compilation of the text of court decisions based on the analysis of the form and content of each type of court decision are formulated.

Scientifically grounded proposals for the improvement of legal regulation of issues related to the adoption and announcement of court decisions in civil proceedings, and their entry into force have been developed.

Key words: court, justice, legal proceedings, civil process, civil act, court decision, judicial definition, court order, court decree, legal force of the court decision.

Підписано до друку 05.11.2018.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.

